

mesinde, fethedilen ve köken itibarıyla gayr-ı Arap olanların katkısının, muhtemelen fethi gerçekleştirenlerin katkısından daha fazla önemi hâiz olduğunu şekindedir".¹² Buna göre İslâm, Helenistik dönemden itibaren bir bütün olarak Ortadoğu'nun tarihsel gelişiminin bir parçası olarak görülmekte, böylelikle tarihsel süreklilik sağlanmaktadır. İslâm'ın doğuşunun Güney Arabistan'a kaydırılışı sözü edilen tarihi sürekliliğin inkıtaat uğraması anlamına gelir. Bunun imkânı tarihi sürece Allah'ın müdahâlesini kabul eden bir tarih anlayışına sahip olanlarca ancak kabul edilebilir. Hawting'e göre Wansbrough, teorisiyle işaret edilen tarihî sürekliliği tesis etmiş olmaktadır.¹³ Hawting Wansbrough'ı tarihî gerçekliği ortaya koyup koyamama noktasından değil, yönteminin iç tutarlılığı açısından değerlendirmenin yerinde olacağı görüşündedir.

Hawting bunun hâricinde yaptığı müstakil çalışmalarda Wansbrough'nun etkisi altında kaldığını göstermektedir. *The Idea of Idolatry and the Emergence of Islam: From Polemic to History* adlı putperestlik fikri ile İslâm'ın doğuşu arasındaki ilişkiyi incelediği kitabında, radikal denilebilecek tarzda farklı bir tablo çizmektedir. Hawting bu kitapta, Wansbrough'a benzer şekilde, İslâm'ın orijiniyle ilgili İslâm kaynaklarının ortaya koyduğu bilgilerin yanlış olduğunu ileri sürmekte, bu kanaatini desteklemek için, Kur'an'ın müşriklerle olan polemiginde, kastedilenin geleneksel olarak bilinen müşrik topluluğu olmayıp, Tanrının mesajını yorumlamada müşriklerle aynı durumda olan Yahudiler ve Hıristiyanlar olduğu varsayımını ileri sürmektedir. Bunu desteklemek için Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanların karşılaşmalarında polemiksel tarzda birbirlerini şirke suçladıklarına dair pek çok örneğe atıfta bulunmaktadır.¹⁴ Hawting de hocası Wansbrough gibi ki-

tabının eleştirel, yerleşik kanaatleri sarsıcı ve sorgulayıcı olduğunu, pek çok insanın gerçek diye bildiği şeyler hakkında şüpheler uyandırabileceğini, ancak bunun benimsediği metodun bir iktizası olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamakta, bununla kendisinin de revizyonist çizgide olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁵

1.3. Norman Calder

Wansbrough'un öncülük ettiği revizyonist ekole dâhil edebileceğimiz oryantalistlerden bir diğeri de Norman Calder'dır.¹⁶ Calder, yukarıda atıfta bulunduğumuz Wansbrough özel sayısına "History and nostalgia: Reflections on John Wansbrough's *The Sectarian Milieu*" başlıklı makalesiyle katkıda bulunmuş, burada ağırlıklı olarak söz konusu eserde ortaya konan metod, teori ve görüşleri değerlendirmeye çalışmıştır. Calder, Wansbrough'nun İslâm tarihini okuma biçiminin, geleneksel yaklaşımlardan daha güçlü ve de İslâm'ı daha fazla ciddiye alan bir yaklaşım olduğu kanaatindedir. Wansbrough geliştirdiği revizyonist yaklaşımla, İslâm'ın ancak çağdaş eleştiri tekniklerinin sağladığı imkânlarla yeterince ve doğru okunabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır. Yaşadığı zamanda bu çabayı sadece o ve onun izini takip eden birkaç Batılı araştırmacı gösterebilmiştir. Calder'a göre, sadece modern öncesi ilmi geleneğinin yaklaşımlarıyla hareket edenler, bir anlamda dinî metinlerin edebî, biçimsel ve muhteva analizini yapmak için yeterli eğitim almamış olanlar, Wansbrough'nun ilk dönem dinî edebiyat-

¹² Aktr. Hawting, *The Idea of Idolatry and the Emergence of Islam*, 19.

¹³ Norman Calder, Manchester Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Bölümünde ikidimli hoca olarak uzun süre İslâm fıkhi, klasik Arap dinî edebiyatı, tarih ve tefsir dersleri okutmuştur. 1998 yılında 48 yaşında iken vefat etmiştir. En önemli eseri *Early Muslim Jurisprudence*'dir (Oxford: Oxford University Press, 1993). G. R. Hawting, Alexander Samely ve Jawid A. Mojaddedi vefatından sonra onun anısına bir kitap yayımlanmıştır. Bk. *Studies in Islamic and Middle Eastern Texts and Traditions: In Memory of Norman Calder*, (Oxford: Oxford University Press, 2001).

¹² Aktr. Hawting, "John Wansbrough, Islam and Monotheism" 31.

¹³ Hawting, "John Wansbrough, Islam and Monotheism", 24-36.

¹⁴ Hawting, *The Idea of Idolatry and the Emergence of Islam*, 16.